

1. Tocmai pentru că și-a păstrat de-a lungul vieții independența de preot solitar și călător, Ieronim nu a fost silit să dea vreodată spectacole fariseice, nici în fața contemporanilor – prietene, prieteni, dușmani – și nici în contul posterității. În spiritul unei modestii raționale, sau, mai curând, în spiritul unei rațiuni a modestiei ce se învecinează firesc cu simțul propriei valori, Ieronim se așază pe sine însuși în rândul „bărbaților iluștri” pe un loc final, dar cu atât mai inteligent ales cu cât, dincolo de cronologia căreia îi corespunde, îi sare în priviri cititorului; Ieronim nu este neapărat modest (nu ar avea față de cine sau de ce), ci sobru în autoapreciere: „Ieronim, din tatăl Eusebius, m-am născut în cetatea Stridoniei, nimicită de goți și aflată odinioară în hotarul Dalmației și Panoniei; până în ziua de azi – adică până în al paisprezecelea an al domniei lui Teodosie – am scris cele ce urmează: Viața monahului Pavel, o carte de Epistole către feluriți, o epistolă de încurajare către Heliodor, Disputa unui luciferian și a unui ortodox, Cronica istoriei universale; am tălmăcit din greacă în latină cele 28 de Omilii ale lui Origene la Ieremia și Ezechil; apoi Despre serafi, despre Osana și despre fiul cumpătat și cel risipitor câte o epistolă; despre cele trei întrebări ale vechii legi, două omilii la Cântarea Cântărilor, despre fecioria veșnică a Mariei – împotriva lui Helvidius –, despre păstrarea fecioriei către Eustochium, o carte de Epistole către Marcella, o epistolă de mângâiere

către Paula la moartea fiicei sale, trei cărți de Comentarii la Epistola lui Pavel către Galateni, tot trei cărți de comentarii la Epistola către Efeseni, O carte de Epistole către Titus, o carte despre epistola către Filimon, Comentarii la Ecleziașt, o carte de cercetări iudaice despre Geneză, o carte Despre locuri, o carte a numelor evreiești, una privitoare la cartea Despre Sfântul Spirit a lui Didymus pe care eu am tălmăcit-o în latină, treizeci și nouă de omilii la Luca, șapte tratate despre Psalmi – de la al zecelea până la al șaisprezecelea –, apoi Viața lui Malchus, monahul prizonier, și a fericitului Ilarion. I-am dăruit credinței Noul Testament în greacă, iar pe cel vechi l-am tălmăcit urmând chipul celui evreiesc; numărul epistolelor către Paula și Eustochium este nesigur, căci le scriu zilnic; am mai scris două cărți lămuritoare la Miheia, una la Sofronie, una la Naum, două la Habacuc, o carte la Agheu și multe altele despre lucrarea profetică, pe care le am chiar acum în mână nefiind încă împlinite; de asemenea două cărți împotriva lui Iovinian, iar către Pammachius un Apologetic și o Cuvântare funebră.”¹

2. Să reținem pentru început sintetica apreciere a lui Pierre de Labriolle, după care Ieronim este „strâns legat de umanitatea reală.”² În adevăr, preotul din Stridonia a fost de-a lungul întregii sale vieți atât de terestru și implicit uman încât le-a lăsat altora zborul³, frumos dar îndepărtat și abstract. Că umanitatea lui Ieronim a fost dintotdeauna apreciată, o putem afla din cele mai neașteptate locuri, după cum se va vedea în continuare. În barocul secol vienez al XVIII-lea, un prăfuit, neștiut și iernatic, după

nume, căutător prin cele create de alții, a avut impersonala răbdare – oarecum specifică celor de felul său – de a alcătui o antologie – florilegiu, cum îi spune el – a cugetărilor Doctorilor ecleziastici pe care, urmând pomposul spirit al epocii, a intitulat-o cu generozitate prelungită *Flores Doctorum, pene omnium, tam Graecorum, quam Latinorum qui tum in Theologia, tum in philosophia hactenus claruerunt*.⁴ O trudă impresionantă prin imensitatea ei, atât pentru contemporani, probabil, cât mai ales pentru posteritate (presupunând că nu a uitat-o). Autorul antologhează în spiritul acelei „converțiri” la creștinism, despre care se vorbește în aprecierea fenomenului cultural european, astfel încât, pe lângă cunoscuții Doctori, îi întâlnim și pe Cicero, Seneca și alții și alții pe care Biserica și i-a asumat ca viețuitori „inconștienți” – la vremea lor – întru Logos. O analiză atentă relevă faptul că unul dintre cei mai citați autori este Eusebius Hieronymus, Sfântul Ieronim, tocmai datorită umanității sale manifeste în cele mai diferite aspecte ce caracterizează trăirea omenescă. Spre deosebire de Augustin care transforma lacrima în intermediu către Dumnezeu („Lacrimile celor ce ispășesc în suferință cad pe chipul Domnului”⁵), Ieronim o apreciază sub specie humanitatis, admirând tăria unui semn umil: „O! Lacrimă umilă! A ta este puterea! A ta este stăpânirea; le impui tăcerea celor ce-și nedreptățesc prietenii; nu te temi de tribunalul judecării; nu există nimeni care să ți se poată opune.”⁶ Cu toate acestea, Ieronim consideră că omul a rămas opac la suferințele și sacrificiul înlăcrimat al Mântuitorului, probabil, neînțelegându-le, deși au fost săvârșite spre salvarea lui: „Totul a suferit

împreună cu Mântuitorul care murea; soarele s-a întunecat, pământul s-a mișcat, pietrele s-au sfărâmat, acoperișul templului s-a crăpat, mormintele s-au dezvelit, doar nenorocitul om nu a suferit, deși el este singurul pentru care a suferit Hristos.”⁷ Dar diversitatea umană – tot creație a lui Dumnezeu – trebuie acceptată ca atare. În acest context rolul înțeleptului este acela de a observa lumea înconjurătoare, apreciind-o sau deprecînd-o. Spirit deschis și foarte realist, Ieronim își îndreaptă atenția în primul rând asupra prostiei, pe care, după cum vom vedea, a trebuit destul de frecvent să o înfrunte în formele ei „pretențioase”. Există în primul rând o supunere în fața prostiei, născută, paradoxal, din dorința de a o domina: „A-i servi unui înțelept înseamnă libertate; rezultă de aici că a-i porunci unui prost înseamnă sclavie și nu conducere.”⁸ Încă din tinerețe, date fiind întâmplările prin care a trecut, Ieronim a intuit înțelesul libertății în faptul de a nu porunci nimănui și implicit de a nu fi supus imperiului individual al cuiva. Tocmai din această admirabilă înțelegere s-a născut personalitatea ieronimiană, independentă și plină de umanism. Prin aceasta, preotul s-a înălțat deasupra multor episcopi pe care omenirea i-a uitat de mult, neavând de ce să-i țină minte, cu atât mai puțin să-i glorifice. Urmărind descrierea propriei opere, vom înțelege mai ușor reacția malignă a multor contemporani ai stridonezului, mărunți prin operă (sau nuli), umflați în patimi. Este în firea omului să-i caute pricină făptuitorului, căci sterpul rămâne inevitabil și curat. Ieronim a simțit aceasta mai ales în perioada șederii la Roma, capitala unde a întâlnit, după propria-i confesiune, nenumărați „măgari și avortoni”⁹

care, trebuind să-i găsească pricină, i-au reproșat apetența pentru frumosul feminin (aceasta în condițiile în care opera lui, deja la acea dată, le cam depășea puterea de înțelegere). Se știe că Ieronim avea în jurul său un număr de distinse doamne din societatea romană, atrase de noua credință și, în mod cert, de grația cugetării și rostirii tânărului preot care considera că, dacă femeile te întreabă, trebuie să le răspunzi.¹⁰ Iar el o face în primul rând în numele condiției sale umane. Nimic din patologia misoginismului unor Părinți; dimpotrivă, ca bun cleric, Ieronim acceptă existența unui ideal feminin creștin, dar nu unul coercitiv precum la Tertulian, ci în limitele firescului, doar ca o recomandare. Nu este neapărat un canon, cât mai curând o descriere a nevinovăției lăuntrice dorite nu doar de către un bărbat creștin: „Acea este frumoasă, aceea este demnă de a fi iubită, aceea trebuie socotită printre însoțitoare, care nu știe că e frumoasă, care nu ține seama de binele frumuseții sale, care, mergând în public, nu-și dezgolește pieptul și gâtul și nici nu-și dă la iveală ceafa și umerii scoțându-și mantaua ci, ascunzându-și chipul pășește privind larg doar cu un singur ochi care să-i fie vestitorul drumului.”¹¹ Fie și numai din această sumară descriere deducem existența unei adevărate poezii a frumosului feminin la Ieronim, de o incontestabilă suavitate, astfel încât castitatea pervers înțeleasă, generatoare a unor gânduri morbide, face loc admirației sincere: „Pe cele cinstite, nepătate, le încântă chiar și laudele aduse formei trupului lor”. În fapt nu trupul este simbolul purității căci „glasul face să răsune castitatea în timp ce întregul corp își arată fățiș lipsa de pudoare.”¹²

Concomitent, însă, în spiritul aceleiași umanități, Ieronim respinge vulgaritatea și decăderea prin exces de la condiția de om, nu neapărat în termeni creștini, ci pur și simplu ca pe un antipod al la fel de nefireștii abstinence: „Și în tava cu mâncare și în veșminte stăpânește aceeași plăcere a trupului: ea nu se teme nici de purpura regilor, nici nu disprețuiește murdăria cerșetorilor; este mult mai bine să te doară stomacul decât mintea, să-i poruncești trupului decât să clocotești, să te clatini în mers decât în rușine. Pânțelele încins de vin de îndată clocotește în plăcerea trupească. Căci pânțelele și organele plăcerii trupești se învecinează și își servesc unul altuia. Și astfel din vecinătatea lor rezultă buna înțelegere dintre vicii.”¹³ Felurimea gândurilor relevate aici, fie și doar pe scurt, ne arată că Ieronim a fost un căutător de cale, de viațuire cât mai aptă, potrivită condiției sale firești și nicidecum uneia plăsmuite de alții¹⁴; tocmai faptul că a reușit în cercetarea-i ne face să-l apreciem exclamând evanghelic, dar în înțeles pământean „Ecce homo!”¹⁵.

3. Prin gândirea sa, ca produs al Imperiului, Ieronim este înainte de toate roman. De altfel creștinismul, în întinderea sa tentaculară, este de neimaginat în afara lumii create de păgânii romani. Citind însemnările ieronimiene despre cei 135 de bărbați iluștri, observăm lesne că toate peregrinările acestora, din Britania în Palestina, din Pannonia în Italia, din Gallia în Siria, din Grecia în India, au fost posibile tocmai în contextul generozității Imperiului Roman. Ceea ce le este comun tuturor celor catalogați de Ieronim (inclusiv autorului) e în mai mică măsură credința (nici nu erau toți creștini) și în mai

mare – Imperiul care, de la Caracalla pornind își definea locuitorii prin dătătoarea de siguranță formulă, oriunde și oricând, „Civis Romanus sum”. Dar, pentru că această formulă era fundamentată și prin limbă, era firesc ca Ieronim să-și găsească modelul rostirii latine în Cicero. Spre deosebire de alți coreligionari, Ieronim nu a făcut o obsesie din credință, ci din spiritul ciceronian; mărturia sa epistolară este atât de relevantă încât fără grijă se poate afirma că – deși dintr-o familie creștină – acolo în Stridonia, Ieronim s-a născut întâi roman și apoi creștin. Nu e de mirare că în primul rând Imperiul unește marile spirite (oricum, cronologic are întâietate), iar apoi împărăția cerului. Nu este de mirare că obsesia ciceroniană primește la Ieronim forme onirice, luând întâietatea celei christice. Chiar dacă afirmă că l-a citit pe Cicero după retragerea sa în pustiul sirian¹⁶, trebuie înțeles că e vorba de o aprofundare a operei tusculanului și nu de o primă lectură. Parcurgerea lui Cicero este cel puțin la fel de marcantă ca în cazul lui Augustin, dar oarecum altfel, căci structura umană a stridonezului era alta. Astfel, unele semne bizare nu întârzie să apară, generând o adevărată confruntare lăuntrică între profilul cultural al păgânului și cel sufletesc al creștinului. În epistola devenită celebră, către Eustochium, fiica amicei Paula, – despre păstrarea fecioriei – Ieronim îi prezintă tinerei destinatăre un vis tulburător pe care l-a avut în pustiul sirian, după ce, printre rugăciuni, îl citise pe tusculan. Se făcea că Ieronim, ajuns în fața Judecătorului celest, fu întrebat foarte direct pe cine mărturisește. Proaspătul ajuns în ceruri răspunse că este creștin: „Minți – i-a spus Judecătorul – tu ești ciceronian, nu creștin –

Ciceronianus es, non Christianus – căci unde-ți este comoara, acolo ți se află și sufletul!”¹⁷ (sau poate că și mai exact ar fi să traducem prin „ești de-al lui Cicero, nu de-al lui Christos”). Este clar că în acest context Cicero reprezintă pentru Ieronim simbolul paideic total al Romei clasice păgâne, mai puțin însă în acea direcție filosofică, prezentă la Augustin și de care traducătorul Vulgatei s-a preocupat în mai mică măsură¹⁸. Este la fel de evident și faptul că oricât de impresionant sună onirismul ieronimian, s-ar putea să ne aflăm tot în fața unui model clasic, a unui topos păgân. Luând în considerare incontestabilul talent literar al lui Ieronim, asupra căruia vom mai reveni, precum și obsesia sa ciceroniană, nu putem să nu observăm că, după visul lui Scipio – ciceronian desigur – și creștinismul generează un vis ce va deveni notoriu. Deja în prologul la *Despre bărbații iluștri* modelul ciceronian este declarat fără echivoc: „Și astfel, îl implor pe Domnul Iisus Hristos, ca tocmai ceea ce al tău Cicero – care a rămas în citadela elocinței romane – nu a socotit înjositor să facă în Brutus, alcătuind înșiruirea oratorilor limbii latine, aceasta să o împlinesc și eu, cum se cuvine, la îndemnul tău, enumerându-i pe scriitorii Bisericii Lui.”¹⁹ Cum este și firesc, în viziunea unui cărturar precum Ieronim, Biserica Lui e largă cât Imperiul și generos de cuprinzătoare, căci, vom constata, criteriul fundamental rămâne scrisul. În fapt lucrarea lui Ieronim ar putea fi împlinită în titlu cu forma *Despre bărbații iluștri și scrierile lor* căci singurul lucru relevant rămâne opera scrisă și nimic altceva. Cultura scrisă se ridică până și deasupra credinței canonice, astfel că vom întâlni la Ieronim date despre o serie de ereziarhi, socotiți demni

de aducere aminte tocmai pentru că opera depășește eroarea. Critica este minimă, imperceptibilă uneori, căci întocmirea catalogului ieronimian de valori pornește de la premisa că acestea sunt perene în timp ce erorile s-au dovedit trecătoare. Unui ereziarh precum Tatian i se recunosc meritele: „o glorie deosebită prin arta retorică, învățându-i pe alții oratoria.”²⁰ Erezia a avut cauze absolut umane („din pricina trufiei date de elocință”²¹), dar dincolo de umana deșertăciune rămâne opera scrisă: „Tatian a scris nenumărate volume, printre care o strălucitoare carte împotriva păgânilor, ce se păstrează și se distinge prin însemnătate între toate lucrările lui.”²² Dar mai strălucit prin talent este Bardesanes, un alt ereziarh: „... socotit vestit în Mesopotamia, fiind primul însoțitor al lui Valentin, pentru ca apoi, devenindu-i potrivnic, să întemeieze el o nouă erezie. Talentul său înflăcărat este lăudat de sirieni, la fel strășnicia-i în dispute. A scris nemăsurat... Dacă atât de mari îi sunt forța și strălucirea în cele tălmăcite, să ne gândim cât pot fi în însăși gândirea sa.”²³ Iată cum, mulțumită primatului axiologic, aflăm informații, chiar laude la adresa celebrilor întemeietori de erezii, precum Donatus care deși „a reușit să înșele aproape întreaga Africă”, a făcut-o totuși mulțumită unei calități, adică „prin puterea-i de convingere.”²⁴ Un loc aparte în seria ereziarhilor îl ocupă episcopul Lucifer din Caralis „cu o uimitoare statornicie și cu gândirea pregătită pentru martiriu; a scris o carte împotriva lui Constantin, pe care i-a și trimis-o spre citire.”²⁵ Faptul că Ieronim a redactat și un Dialog împotriva luciferienilor este până la urmă tot un omagiu indirect adus lui Lucifer, căci adepții săi, dincolo de defecte, au o trăsătură

CUPRINS

Bărbatul deplin întru grația spiritului	5
Trimiteri.....	27
Prefață la traducerea în latină a rânduielilor Sfântului Pahomie	31
Rânduiala (fragmente)	37
Viața Sfântului Pavel, cel dintâi sihastru.....	43
Viața lui Malchus, monahul robit.....	57
Viața Sfântului Ilarion	69